

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Názov práce: Jozue v knihe Exodus. Exegetický výskum literárnej postavy.

Autor práce: ThDr. Blažej Štrba, PhD

Oponent: doc. Jozef Tiňo, PhD

Aktuálnosť témy a metóda spracovania

Odborný záujem habilitanta sa sústreďuje na literárne stvárnenie postavy Jozueho v knihe Exodus, čo vedie k literárno-kritickej analýze štyroch perikop, kde sa Jozue vyskytuje. Slovom samotného autora práce „v prvej z nich (Ex 17,8-16) Jozue zápasí s Amalekitmi ešte pred príchodom na Boží vrch na púšti Sinaj. V druhej stati (24,12-18) vystupuje s Mojžišom na Boží vrch, v tretej sa opisuje zostup oboch z vrchu (32,15-19) a v poslednej stati Jozue zostáva permanentne v stane stretnutia (33,7-11)“. Toto predstavuje jadro habilitačnej práce, ktoré je okrem samotného úvodu uvedené kapitolou venujúcej sa menu Jozue. Táto posledná časť je síce zaujímavá, ale nie najvhodnejšia z hľadiska témy a štruktúry práce a ťažko vystopovať jej relevanciu pre ďalšie kapitoly venujúce sa samotnému výskumu.

Z hľadiska metodológie autor definuje svoj literárno-kritický prístup v štyroch bodoch: (1) presné vymedzenie predmetných statí s argumentáciou pre vymedzenie; (2) textovo-kritický rozbor s cieľom objasniť, resp. stanoviť pracovný text a preklad – rozbor syntaxe sa opiera najmä o systém vypracovaný A. Niccaccim; (3) stanovenie štruktúry perikopy a charakteristika dejovej línie pomocou analýzy času, priestoru a dynamiky deja – rozbor narácie vychádza z talianskej revidovanej metodológie biblickej narácie od J.-L. Sku; (4) diachronické úvahy – keďže otázka vzniku textov súvisiacich s osobou Jozueho nemôže byť zvažovaná bez ostatných textov z Pentateuchu a Knihy Jozue, čo by bolo ďaleko od predmetu danej štúdie, diachronické uvažovanie je podľa slov autora „aproximatívne a určite nie absolútne“.

Aktuálnosť témy je habilitantom dostatočne obhájená v *Status quaestionis* na začiatku práce (1.1). Dôraz je sústredený predovšetkým na exegetické štúdie publikované v angličtine a nemčine, ale je tu zastúpená aj slovenská a česká exegéza. Najnovší komentár ku knihe Exodus 1-15 od Petra Slámu (ČEK SZ 2/1, 2020) ešte nie je reflektovaný, nakoľko vyšiel až po dopísaní habilitačnej práce, ale rozoberané state aj tak pochádzajú z neskorších kapitol Exodu.

Treba povedať, že práca predstavuje veľmi precíznu odbornú analýzu stanovených textov. Nakoľko habilitant preukazuje dobrú znalosť matérie s ktorou sa zaoberá a má dobre zvládnutú odbornú metodológiu, uzávery obsiahnuté v práci sú plauzibilné a publikovateľné na fóre lepších zahraničných periodík. Nižšie uvádzam niekoľko kritických poznámok a tiež námietok pre diskusiu pri obhajobe.

Kritické pripomienky k niektorým časťam a otázky k diskusii pri obhajobe

Na s.26 sa nachádza preklep v prepise názvov dvoch lokalít: Kuntiller ‘Ajrud a Kirbet el-Qom / správne: Kuntillet ‘Ajrud (popr. Kuntillet ‘Ağrud) a Khirbet el-Qom (v slovenčine by bolo lepšie prepísať ako Chirbet el-Qom). Tiež je uvedené, že v oboch prípadoch ide o hrobové nápisy, ale to sa dá vzťahovať len na Chirbet el-Qom.

Na s.33 je použitý výraz *lagúna* miesto *lacuna* (zrejme dôsledok automatickej jazykovej korektúry programu MS Word).

Na s.41 sa hovorí: „(...) živý kontakt medzi jahvistickou komunitou v provincii Jehuda a diasporou Jehuditov v Egypte“. Slovo *Jehuda* (יְהוּדָה) skutočne označuje v Hebrejskej biblii okrem iného judské kráľovstvo, ale aj provinciu v Perzskej ríši. Napriek tomu, by podľa názoru recenzenta bolo v čisto historickom kontexte správnejšie odlišiť pred-exilové obdobie júdskej monarchie a po-exilovú provinciu Judska historickým, t.j. aramejským názvom *Jehud* doloženým predovšetkým na minciach z Perzského obdobia, ako to je zaužívané v odborných publikáciách. Taktiež, označenie Židov ako Jehuditov nie je najšťastnejšie (okrem iného sa koncovka *-it* vzťahuje na fem., ale hebr. יהוּדִים je masc., pričom sg. k nemu je *Jehudi* (יְהוּדִי) (porov. Est 3,4).

V sekcii 2.2.2.1. ktorá sa podrobnejšie zaoberá syntagmou (*zničiť/vymazať*) *spod neba* (הַשָּׁמַיִם מִתְּהַת) by bolo namieste urobiť porovnanie s podobným vyjadrením: (*zničiť/odstrániť*) *zo zemského povrchu* (מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ) (napr. Gn 6,7; 1Sam 20,15; Am 9,8; Nah 2,14). Otázka na habilitanta: Dá sa v Hebrejskej biblii pozorovať systematické odlišenie v používaní týchto dvoch fráz?

Na s.24 je preklad Ex 17,14: *Napíš to ako pamiatku* (זָכְרוֹן) *do knihy* (...) *že celkom vytriem zmienku Amalek* (זָכַר עַמְלֵק) *spod neba*. Hebr. זָכַר *zmienka* tu stojí ako opozitum voči זָכְרוֹן (*písomná*) *pamiatka*. V prípade prekladu hebr. זָכַר ako *zmienka* sa otvára otázka vhodnosti voľby tohto konkrétneho výrazu v danom kontexte a s tým aj významového odtieňa celého textu. Treba uviesť, že uvedeným spôsobom navrhuje prekladať slovné spojenie זָכַר עַמְלֵק aj HALOT: „mention of Amalek“. Každopádne, ako uvádza pozn. 52 (s.24), William Propp vo svojom komentári navrhuje význam výrazu זָכַר v danom kontexte ako *meno*, čo je význam dobre doložený v akkadských textoch, ale aj inde v Hebrejskej biblii (porov. Oz 12,6; Ž 30,5; 97,12) a takýto preklad by robil trochu ťažkopádne použitie slova *zmienka* zbytočným. Ešte iný význam, ktorý súvisí so sémantickým poľom hebr. שָׁם (*meno*), sa dá nájsť na miestach, kde nachádzame v jednom výroku spolu שָׁם aj זָכַר ako v Ex 3,15: *Toto je moje* שָׁם *naveky, to je môj* זָכַר *z pokolenia na pokolenie* (זֶה-שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זָכְרִי לְדֹר דָּר), kde za slovom זָכַר stojí konkrétny význam *slávna pamiatka/reputácia*. Ten istý význam je vyjadrený aj v paralelizme Ž 135,13 a tiež tam, kde שָׁם a זָכַר sú hendiadys ako Iz 26. Toto je z pohľadu recenzenta asi najlepšia voľba prekladu danej frázy (porov. aj Prís 10,7; Jób 18,17). Pre podporu tohto konkrétneho významu by sa dalo uviesť aj to, že výrok v Ex 17 významovo dobre korešponduje s výrokom *šumšu i zikiršu ina mātīm la šubšīm* (jeho meno a jeho reputácia neostane v krajine) nachádzajúcim sa v kľatbách epilógu Chammurapiho kódexu (CAD 21 Z, s.115).

Na s. 28 sa hovorí: „Jedinečnosťou pri vničení Amalekitov je ešte aj dvojnásobný ničiteľ – najprv Boh (Ex 17,14) a potom Izraeliti (Dt 25,19). Takto dupľovaná ofenzíva pri vničení nejakého národa je jedinečná a má garantované víťazstvo, čo vyplýva z prorockého slova a z Boha, ktorý aj svoje slovo zrealizuje“.

Je vhodné hovoriť o dvojnásobnom ničiteľovi a dupľovanej ofenzíve? Evokuje to myšlienku, že Boh a Izraeliti útočia na Amalekitov nezávisle od seba. Pohľad z perspektívy Boha ktorý koná sa nevyklučuje s perspektívou Izraela ktorý koná tú istú vec a nie je nutné to vnímať ako dupľovanú činnosť. Dobrú paralelu v knihe Exodus poskytuje stať 23,27-32 kde Boh hovorí, že sám vyženie národy žijúce v Kanaáne pred Izraelitov (v.27-30), ale vzápätí hovorí, že Izraeliti ich vyženu z krajiny (v.31).

V rámci kap. 3 sa na s.49 v súvislosti s Mojžišovým vystupovaním na Boží vrch hovorí: „ako badať najmä v Ex 24, viackrát opakované sloveso „vystúpiť“ עלה vyjadruje postupné vystupovanie a nie opakovaný výstup na vrch, ako to vyplýva z niektorých moderných prekladov“ (porov. tiež preklad na s.54-55 a s.59). Toto tvrdenie však nie je bez problémov.

Z hľadiska syntaxe sa dá poukázať na to, že pokračovanie v predtým začatej ceste vyžaduje v hebrejčine druh formulácie, ktorá je zložitejšia ako *vajjiqtol* slovesa pohybu s predložkou: napr. „Jakub zodvihol nohy a išiel“, t.j. pokračoval v ceste (וַיִּשָׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ) do krajiny východniarov (Gn 29,1); Jakub šiel po svojej ceste, t.j. pokračoval v načatej ceste (וַיִּעַקֵּב הַלֶּךְ) (Gn 32,2); Išiel Dávid a jeho muži po (tej) ceste, t.j. pokračovali v predtým začatej ceste (וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְאֶנְשָׁיו בְּדֶרֶךְ) (2Sam 16,13).

Z hľadiska štruktúry sa dá takisto poukázať na iné synchronne čítanie textu, ktoré nepredpokladá postupné vystupovanie. V 24,13 je časť hovoriaca o Mojžišovom výstupe (וַיַּעַל) zopakovaná cez *resumptive repetition* (*Wiederaufnahme*) vo v.15 (וַיַּעַל) (מִשָּׁה אֶל־הָרַחֲמַיִם) a medzi tým je parentetická pasáž, čo silne podporuje aj syntax tejto vsuvky. Jej obsahom je Mojžišova inštrukcia starším Izraela. V takom prípade ide o jeden a ten istý výstup Mojžiša, ale nie v zmysle postupného vystupovania. Keď sa vo v.18a sa hovorí o tom, že Mojžiš vkročil do vnútra oblaku, ktorý zahalil vrch, predpokladá sa, že vystúpil na vrch. Keď sa vo v.18b opäť hovorí že Mojžiš vystúpil na vrch (וַיַּעַל אֶל־הָרַחֲמַיִם), pri synchronnom čítaní textu to je prirodzené chápať, spolu so zmienkou, že Mojžiš bol na vrchu 40 dní a 40 nocí, ako záverečnú poznámku, ktorej úlohou nie je hovoriť o ďalšom výstupe, alebo pokračujúcom výstupe, ale zhrnúť informáciu predchádzajúcich veršov a tak nadviazať na nasledujúci text v Ex 25.

Na s.59 sa tiež v tejto súvislosti uvádza: „*vajjiqtol* וַיֵּלֶךְ (v. 15b) totiž jasne hovorí, že oblak „zahalil“ vrch, a podľa v. 18a Mojžiš ešte nebol v oblaku. Z dôvodov pokračujúceho stúpania „k vrchu“ volíme aj pre v. 18b, že Mojžiš „stúpil k“.

Takýto výklad predpokladá časovú následnosť udalostí. Treba však poznamenať, že *vajjiqtol* sekvencia: *oblak zahalil vrch – PÁNOVA sláva sa usadila na vrchu – oblak ho zahalil na šesť dní* (וַיִּשְׁכֹּן כְבוֹד־יְהוָה עַל־הָרַחֲמַיִם סִינַי וַיִּכְסֶהוּ הָעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים) ... (וַיֵּלֶךְ הָעָנָן אַתְּ־הָרַחֲמַיִם) vo v.15-16 naopak predpokladá, že nejde o časovú následnosť, ale o spôsob zvýraznenia Božej prítomnosti v oblaku. Podobne ani v prípade Mojžišovho vchodu do vnútra oblaku netreba nutne vnímať časovú následnosť. Tak ako v prípade zahalenia vrchu, sa tu môže hovoriť o Mojžišovom vchode do oblaku po tom, čo tam už bol (v.15).

Treba spomenúť ešte literárnu analýzu, ktorú ponúka Blenkinsopp (*Pentateuch. Introduction to the First Five Books of the Bible*. s. 190-92). V prípade v.12-18 hovorí o dvoch naratívnych vrstvách: prvú tvoria v.12-15a+18b, kde je Mojžiš vyzvaný vystúpiť na horu so svojim služobníkom Jozuem aby obdržali kamenné tabule písané PÁNOM. Pokračovaním tejto naratívnej vrstvy je incident so zlatým teľaťom a obnovenie dosiek zákona (31,18-34,35). Ďalšia naratívna vrstva (v.15b-18a) prezentuje Mojžiša vystupujúceho na horu, vchádzajúceho do oblaku, kde dostáva inštrukcie ohľadom budovania putovnej svätyne a jej kultu. Táto naratívna vrstva teda pokračuje v 25,1-31,17.

V priebehu diskusie pri obhajobe by sa habilitant mohol vyjadriť k predstaveným návrhom na čítanie perikopy.

Záver

Habilitačná práca je aj pri náročnosti témy dobre čitateľná, spracovaná na dobrej odbornej úrovni a po úspešnej obhajobe bude dostatočným podkladom pre udelenie vedecko-pedagogického titulu „docent“.

V Bratislave 10.12.2020

doc. Jozef Tiňo, PhD